

جامعه مؤمنان و ازدواج جوانان

دکتر راضیه علی اکبری*

«وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ
وَإِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ ۗ وَاللَّهُ
وَاسِعٌ عَلِيمٌ»^۱

اشاره

امروزه جوامع با تغییر و تحولات چشمگیری روبرو هستند که همه عرصه‌های زندگی فردی و اجتماعی را دارای تحول کرده است. فرآیند جهانی شدن، رشد چشمگیر تکنولوژی، روند روبه افزایش فضای مجازی و به تبع آن رشد فردیت انسان امروزی^۲ از مسائلی است که سبب تغییرهای عظیمی در زندگی اجتماعی، فردی و حتی سیاسی شده است. این تحولات، منجر به دگرگونی نهادهای اصلی جوامع نیز شده است. در این راستا مهم‌ترین نهاد اجتماعی یعنی خانواده نیز دستخوش تغییر و تحولات اساسی شده است.^۳ کشور ما نیز بر اثر فرآیندهای مذکور از این تغییرات مصون نمانده است و هرچند دیرتر، اما به شکلی ناموزون دچار تغییرات اساسی در همه وجوه به‌ویژه نهاد خانواده و ازدواج شده است. این نوشتار می‌کوشد جامعه مؤمنان را برای کمک به ازدواج جوانان تشویق کند.

* کارشناس ارشد روان‌شناسی اسلامی مثبت‌گرا، دکترای کلام اسلامی.

۱. نور: ۳۲: «مردان و زنان بی همسر خود را همسر دهید؛ همچنین غلامان و کنیزان صالح و درستکاران را. اگر فقیر و تنگدست باشند، خداوند از فضل خود آنان را بی‌نیاز می‌سازد. خداوند گشایش‌دهنده و آگاه است.»

۲. محمدصادق مهدوی، «تحول معیارهای همسرگزینی جوانان نسبت به والدینشان به تفکیک خاستگاه طبقاتی»،

ص ۴.

۳. باقر ساروخانی، «تجددگرایی و همسرگزینی؛ تحقیقی مقایسه‌ای در بین زنان مناطق ۱ و ۱۱ شهر تهران»، ص

۴۳-۷۶.

۱. دلایل ازدواج نکردن جوانان

برای طراحی راهکارهای ازدواج جوانان، ابتدا باید عوامل فردی، خانوادگی، اجتماعی عدم یا تأخیر ازدواج جوانان را شناخت تا مطابق آن بتوان بهترین راهکارها را ارائه کرد. بر اساس مطالعات انجام شده، یکی از مسائل مطرح در بازداشتن جوانان از ازدواج، نداشتن شغل است که سبب کاستی در اطمینان به توانایی اداره زندگی پس از ازدواج می‌شود. ناتوانی خانواده در حمایت از ازدواج فرزندان و همچنین چشم و هم‌چشمی، مقایسه‌ها، انتظارات بی‌جا و بیش از اندازه، اختلاف‌های فرهنگی، مادی و طبقاتی شدت مسئله را چندبرابر می‌کند.^۱ ترس از محدود شدن آزادی و در مواردی ناآشنایی با ازدواج و زندگی متأهلی و در نتیجه سردرگمی در چگونگی راهبری و مدیریت آن، از موانع دیگر ازدواج جوانان دانسته می‌شود.

از دیگر دلایل تمایل نداشتن به ازدواج، تجربه‌های منفی دیگر افراد از ازدواج است. بسیاری از افراد به دلیل مشاهده ازدواج‌های ناموفق نزدیکان و دوستان یا بررسی آمار طلاق در رسانه‌ها، پیش‌زمینه ذهنی منفی درباره ازدواج پیدا می‌کنند و تمایل نداشتن به ازدواج در آنها بیشتر می‌شود و می‌گویند «بهتر است سری که درد نمی‌کند را دستمال نبندیم».

به واسطه نقشی که خانواده در مدیریت ازدواج فرزندان دارد و حمایتی که لازم است از آنها در این مسیر داشته باشد،^۲ ناتوانی خانواده در تأمین هزینه‌های ازدواج، می‌تواند بازدارنده‌ای برای ازدواج فرزندان باشد. ترس جوان‌ها از ازدواج به دلیل آن است که اگر خانواده به آنها کمک نکند، نمی‌توانند ازدواج کنند.

۲. قرآن و مسئولیت جامعه در قبال ازدواج جوانان

بر اساس آموزه‌های قرآن کریم، اگر بر جوانی ازدواج واجب شد، فراهم کردن شرایط ازدواج هم واجب می‌شود: «وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ».^۳ دستور خداوند تنها به جوانان نیست، بلکه به جامعه مؤمنان فرمان می‌دهد که شرایط ازدواج جوانان را فراهم کنند. بنابراین وظیفه‌ای همگانی است که برای تسهیل در امر ازدواج جوانان اقدام کنند؛ البته والدین قبل از همه باید به موقع برای ازدواج

۱. زهرا میرباقری، «بررسی میزان هنجارشکنی ازدواج و علل مؤثر بر آن»، ص ۳۳۹-۳۵۸.

۲. سید محسن بنی‌جمالی، «ازدواج و گذار به بزرگسالی در شرایط نامتعین: مدیریت و راهبری ازدواج توسط جوانان: مورد مطالعه شهر تهران»، ص ۱۶۷-۱۹۲.

۳. نور: ۳۲.

فرزندان خود اقدام کنند؛ همچنین از سختگیری‌های بی‌مورد، رسومات و سنت‌های غلط و انتظارات نابخردانه از فرزندان دست بردارند و زمینه ازدواج به‌موقع آنان را فراهم کنند و به مسئولیت دینی و اخلاقی خود عمل نمایند. همان‌گونه که پیامبر اسلام صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمودند: «از حقوق فرزند بر پدرش این سه چیز است: نام نیکو بر او بنهد، به او سواد بیاموزد و هنگامی که بالغ شد، او را همسر بدهد».^۱ شاید فرزندان به دلیل کم‌تجربگی، تنگ‌دستی، آرزوهای طولانی و اندیشه‌های رؤیایی در امر ازدواج، دچار انحراف یا تردید شوند؛ بنابراین بر پدران است که آنها را در انتخاب صحیح و مناسب همسر یاری رسانند و مقدمات این امر مقدس را برای آنان فراهم کنند. در روایتی دیگر از پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نقل شده است: «هرکس فرزندش به سن ازدواج برسد و توان ازدواج دادن او را داشته باشد [ولی این کار را نکند] و از فرزندش لغزشی سرزند، گناهِش به گردن اوست».^۲

وقتی ازدواج واجب است، تسهیل ازدواج هم بر همگان واجب می‌شود و باید زمینه‌های شکل‌گرفتن ازدواج جوانان را همه فراهم آورند. هیچ مسلمانی در این باره بی‌مسئولیت نیست و باید در زمینه‌های شکل‌گرفتن ازدواج جوانان کمک کنند.

۳. روایات و مسئولیت جامعه در قبال ازدواج جوانان

جامعه مؤمنان باید درباره امر ازدواج جوانان حساسیت داشته باشند و برای آن اقدام کنند. در روایات توصیه‌های بسیاری در این باره وارد شده است که در ادامه به چند نمونه اشاره می‌شود.

- پیامبر گرامی اسلام صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «هرکس دختری را همسر دهد، خداوند در روز رستاخیز، تاج شاهی بر سر او می‌نهد».^۳

- پیامبر خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «هرکس در راه به ازدواج درآوردن دو مؤمن بکوشد تا آن دورا به هم برساند، ... برای هر قدمی که در این راه برمی‌دارد یا برای هر سخنی که در این راه می‌گوید، عمل یک سال [عبادت] که شب‌های آن را به نماز بگذراند و روزهایش را به روزه‌داری، برایش نوشته می‌شود».^۴

۱. محمد بن حسن حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۲۱، ص ۴۸۲، ح ۹؛ فضل بن حسن طبرسی، مکارم الاخلاق، ج ۱، ص ۴۷۴.

۲. علی بن حسام متقی هندی، کنز العمال، ج ۱۶، ص ۴۴۲، ح ۴۵۳۳۷.

۳. همان، ج ۱، ص ۴۵۱.

۴. حسن بن محمد دیلمی، إرشاد القلوب؛ ج ۱، ص ۴۵۷؛ شیخ صدوق، ثواب الاعمال، ص ۳۴۰.

- پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «هرکس برادر مؤمن خود را به ازدواج زنی درآورد که همدم و کمک‌یار و مایه آسایش او باشد، خداوند از حورالعین به همسری وی درمی‌آورد و او را با هر یک از صدیقان اهل بیت پیامبرش - که دوست داشته باشد - و برادرانش مأنوس می‌کند و آنان را هم با او همدم می‌گرداند»^۱.

- امام صادق عَلَيْهِ السَّلَام: «هرکس بی همسری را همسر بدهد، از کسانی است که خداوند در روز قیامت، به او نظر [لطف] می‌افکند»^۲.

- امام کاظم عَلَيْهِ السَّلَام: «در آن روزی که سایه‌ای جز سایه عرش خدا نیست، سه فرد در سایه عرش خدا هستند: مردی که برادر مسلمانش را همسر بدهد، یا به او خدمت کند، یا رازی از او را پوشیده بدارد»^۳.

- حضرت علی عَلَيْهِ السَّلَام: «از بهترین شفاعت‌ها، شفاعت بین دو نفر در امر ازدواج است تا اینکه خداوند آنان را مجذوب یکدیگر گرداند»^۴.

۴. تأکید رهبر معظم انقلاب بر تزویج جوانان

آیت‌الله خامنه‌ای عَلَيْهِ السَّلَام برای تشویق وساطت در ازدواج می‌فرماید: «در گذشته معمول بود که برای ازدواج، افراد خیر و مؤمنی پیدا می‌شدند، واسطه‌گری می‌کردند، دخترهای مناسب را، پسرهای مناسب را معرفی می‌کردند، ازدواج‌ها را راه می‌انداختند؛ این کارها باید انجام بگیرد؛ باید واقعاً در جامعه یک حرکتی در این زمینه به وجود بیاید»^۵. ایشان در بیانات دیگری تأکید می‌فرمایند: «یکی از مسائل مهم این است که رسم خواستگاری رفتن و وساطت کردن برای ازدواج دخترها، متأسفانه کمرنگ شده؛ این چیز لازمی است. افرادی هستند - سابق‌ها همیشه معمول بود، حالا هم با کثرت نسل جوان در جامعه ما باید این رواج داشته باشد - پسرهایی را می‌شناسند، به خانواده دختر معرفی می‌کنند؛ دخترهایی را می‌شناسند، به خانواده پسر معرفی می‌کنند؛ تسهیل می‌کنند و آماده‌سازی می‌کنند ازدواج را؛ این کارها را بکنند. هرچه که ما بتوانیم در جامعه مسئله مشکل جنسی جوان‌ها را حل کنیم، این به نفع دنیا و آخرت جامعه ماست»^۶.

۱. محمدباقر مجلسی، بحار الأنوار، ج ۷۵، ص ۳.

۲. محمد بن حسن حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۲۰، ص ۴۵؛ محمد بن یعقوب کلینی، کافی، ج ۵، ص ۳۳۱.

۳. محمد بن حسن حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۲۰، ص ۴۶؛ شیخ صدوق، الخصال، ص ۱۴۱.

۴. محمد بن حسن طوسی، تهذیب، ج ۷، ص ۴۰۵؛ محمد بن حسن حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۲۰، ص ۴۵.

۵. بیانات رهبری در دیدار با دانشجویان، ۱/۵/۱۳۹۳.

۳. فرهنگ‌سازی جامعه مؤمنان

رهبر معظم انقلاب دربارهٔ وظیفه مردم در زمینه ازدواج می‌فرماید: «بروید افکار عمومی را درست کنید، یعنی یک کار بزرگ این است. کار مردمی هم - که اشاره شد کارهای مردمی و اینها - کاملاً درست است. باید کار از دست مردم گرفته نشود، اگرچه دستگاه حکومت مسئولیت دارد، ما هم مسئولیت [داریم]، در مورد مسائل خانواده ما مسئولیت داریم، دولت‌ها مسئولیت دارند، همهٔ دستگاه‌های مختلف حکومتی مسئولیت دارند و باید به وظایفشان عمل کنند؛ لکن این پویش مردمی و حرکت عمومی مردمی نبایستی متوقف بشود؛ کار اساسی را این می‌کند و دولت‌ها بایستی کمک کنند».^۱

بنابراین مهم‌ترین وظیفه جامعه مؤمنان، عطای بینش به جوانان و خانواده‌ها در جهت تلاش برای رفع موانع ازدواج است.^۲ در این راستا ابتدا باید خود جوان را به این باور رساند که با تعلق و تأخیر انداختن ازدواج، فرصت جوانی را از دست می‌دهد؛ پس باید برای رفع موانع بکوشد و خانواده‌اش را راضی کند که از انتظارات بی‌جای خود دست بردارند. همچنین والدین باید با گفتگوی صمیمانه و ارائه تجارب خود با زبانی مهربان و دلسوزانه از فرزندان خود نظرخواهی کنند و از ازدواج‌های تحمیلی پرهیزند.^۳

اگر فرهنگ‌سازی به‌درستی انجام گیرد و نگرش افراد به امر ازدواج تصحیح شود و معیار ازدواج بر اساس آموزه‌های اسلام باشد، به‌یقین آمار ازدواج افزایش می‌یابد؛ اما اگر جامعه مؤمنان معیارهای مادی را هدف قرار دادند، اوضاع دگرگون خواهد شد؛ همان‌گونه که امام صادق^۷ فرمود: «هنگامی که کسی برای مال و جمال فردی با او ازدواج کند، به همان واگذار می‌شود و هرگاه برای دینش با او ازدواج کند، خداوند مال و جمال را رزق او می‌کند سازد».^۴ زیرا زندگی بر اساس اهداف مادی، بعد از فروکش کردن هیجان‌ها، خسته‌کننده می‌شود و احتمال فروپاشی آن می‌رود. بنابراین باید جامعه مؤمنان در تعیین ملاک‌های ازدواج بر اساس دین عمل کنند؛ بدین ترتیب با اصلاح معیارهای انتخاب همسر، به رفع موانع ازدواج کمک بسیار زیادی

۶. بیانات رهبری در دیدار با جمعی از دانشجویان، ۱۳۹۴/۴/۲۰.

۱. بیانات رهبری در دیدار جمعی از فعالان حوزه خانواده، ۱۳۹۸/۵/۲۴.

۲. بهرام محمدیان و آسیه رحیمی، نگاهی دیگر به حقوق فرزندان از دیدگاه اسلام، ص ۲۴۵ - ۲۴۶.

۳. احمد صافی، خانواده متعادل، ص ۳۹ - ۴۰.

۴. محمد بن یعقوب کلینی، کافی، ج ۵، ص ۵۶۳.

می‌شود.

بسیاری از کسانی که مدعی اسلام و مثلاً از مذهبی‌های معتقد هستند، با سخت‌گیری در ازدواج و کوتاه‌نیامدن از آداب و رسوم اشتباه و پرهزینه ازدواج، عامل انحراف جوانان می‌شوند. جامعه مؤمنان اگر کمی انتظارهای خود را از همسر آینده فرزندشان پایین آورند، می‌توان این مشکل را کنار گذاشت؛ مثلاً برای حل مشکل مسکن، زوج‌های جوان می‌توانند در سال‌های اولیه زندگی در منزل والدین یکی از زوجین زندگی کنند یا اجاره‌نشین شوند تا صاحب مسکن گردند.^۱

رهبر معظم انقلاب درباره اهمیت نداشتن مشکلات اقتصادی در ازدواج می‌فرماید: «انگیزه برای ازدواج، باید تبدیل بشود به یک اقدام عملی؛ یعنی ازدواج باید تحقق پیدا بکند. اینکه خدای متعال می‌فرماید: "إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ"؛^۲ این یک وعده الهی است؛ ما باید به این وعده، مثل بقیه وعده‌های الهی که به آن وعده‌ها اطمینان می‌کنیم، اطمینان کنیم. ازدواج و تشکیل خانواده، موجب نشده است و موجب نمی‌شود که وضع معیشتی افراد دچار تنگی و سختی بشود؛ یعنی از ناحیه ازدواج کسی دچار سختی معیشت نمی‌شود؛ بلکه ازدواج ممکن است گشایش هم ایجاد کند».^۳

مشکل تحصیل هم اگر زوجین توافق داشته باشند اصولاً مشکلی نیست و افراد بسیاری توانسته‌اند بعد از ازدواج ادامه تحصیل داده‌اند و به مدارج عالی علمی نیز رسیده‌اند.^۴ لازم است جامعه مؤمنان فضای جامعه را به سمتی سوق دهند که اشتیاق به ازدواج فرهنگ‌سازی شود و مثلاً فواید تسریع در ازدواج و زیان تأخیر آن را بیان کنند؛^۵ همچنین باید با تشریفات و تجملات در ازدواج مقابله کنند. «امیدبخشی» به جوانان، وظیفه دیگری است که همواره در آیات و روایات و همچنین دیدگاه‌های مقام معظم رهبری بدان تأکید شده است.^۶ در این مسیر هم تشویق به ازدواج مؤثر است و هم ترس از عواقب عدم ازدواج؛ برای مثال جامعه مؤمنان در

۱. سیدجواد مصطفوی، بهشت خانواده، ص ۸۷.

۲. نور: ۳۲.

۳. بیانات رهبری در دیدار با دانشجویان، ۱/۵/۱۳۹۳.

۴. علی‌اکبر مظاهری، جوانان و انتخاب همسر، ص ۴۹.

۵. همان، ص ۴۸-۳۹.

۶. بیانات رهبری در دیدار با مردم قم، ۱۹ دی ۱۴۰۳.

مساجد و حسینیه‌ها و اماکن عمومی مثل مغازه‌ها می‌توانند برخی احادیث درباره این موضوع را به دیوار نصب کنند؛ از جمله اینکه پیامبر خدا ﷺ فرمود: «بیشترین اهل جهنم انسان‌های بی‌همسر هستند»^۱.

۵. وظایف نهادهای تبلیغی در امر ازدواج جوانان

نهادهای تبلیغی موظف‌اند درباره ازدواج آسان جوانان اقداماتی انجام دهند که برخی از آنها عبارت‌اند از:

- برگزاری حلقه‌های مهارت‌افزایی هفتگی در مساجد از سوی مبلغان دینی با برگزاری کارگاه‌هایی در زمینه اهمیت و ارزش و لزوم ازدواج و همچنین دوره‌های اخلاق‌مداری در زندگی خانوادگی و همسرمداری برای عموم مردم در مساجد یا جلسات روضه خانگی؛ همچنین تقاضای تهیه بسته‌های آموزشی برای دختران و پسران در شرف ازدواج.

- فرهنگ‌سازی تعهدپذیری در ازدواج و برگزاری نشست‌هایی در زمینه تشکیل خانواده با محوریت آرامش در ازدواج؛ چراکه خداوند متعال می‌فرماید: «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا»^۲. همچنین تبیین این مسئله که افراد ازدواج می‌کنند تا منزلشان به مسکن آرام‌بخش تبدیل شود؛ این آرامش با مودت و رحمت و تعهدی و الزامی که زن و شوهر به حقوق هم دارند، پایدار می‌شود.

کتاب‌نامه

قرآن کریم

۱. بنی‌جمالی، سیدمحسن؛ سهیلا صادقی فسایی؛ تقی‌آزادارمکی و سیدحسن حسینی، «ازدواج و گذار به بزرگسالی در شرایط نامتعین: مدیریت و راهبری ازدواج توسط جوانان: مورد مطالعه شهر تهران»، رساله دکتری تخصصی دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران، ۱۳۹۸ ش.

۲. حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، بیروت: دار الاحیاء التراث العربی، ۱۴۰۳ ق.

۳. دیلمی، حسن بن محمد، إرشاد القلوب، ترجمه: سلگی، چ ۱، قم: [بی‌نا]، ۱۳۷۶ ش.

۴. ساروخانی، باقر و مریم مقربیان، «تجددگرایی و همسرگزینی؛ تحقیقی مقایسه‌ای در بین زنان

۱. محمد بن علی ابن بابویه، من لا یحضره الفقیه، ج ۳، ص ۲۵۱.

۲. روم: ۲۱.

- مناطق ۱ و ۱۱ شهر تهران»، مطالعات فرهنگ، ارتباطات، ش ۱۲ (۱۵)، ۱۳۹۰ ش.
۵. شیخ صدوق، محمد بن علی، الخصال، قم: جامعه مدرسین، ۱۳۶۲ ش.
۶. _____، ثواب الاعمال و عقاب الاعمال، قم: دارالرضی، ۱۴۰۶ ق.
۷. _____، علل الشرائع، قم: مکتبه الداوری، [بی‌تا].
۸. _____، من لایحضره الفقیه، تحقیق: علی‌اکبر غفاری، چ ۲، قم: جامعه مدرسین، ۱۴۰۴ ق.
۹. صافی، احمد، خانواده متعادل، چ ۴، تهران: انتشارات اولیا و مریبان، ۱۳۷۶ ش.
۱۰. طبرسی، حسن بن فضل، مکارم الأخلاق، قم، الشریف الرضی، ۱۳۷۰ ش.
۱۱. طوسی، محمد بن حسن، تهذیب الاحکام، به کوشش: محمدجواد فقیه و یوسف بقاعی، بیروت: [بی‌نا]، ۱۴۱۳ ق.
۱۲. کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، ترجمه: محمدباقر کوه‌کمره‌ای، چ ۲، تهران: اسوه، ۱۳۷۳ ش.
۱۳. متقی، علی بن حسام‌الدین، کنز العمال فی سنن الاقوال و الافعال، حیدرآباد دکن: [بی‌نا]، ۱۳۶۴ ق.
۱۴. مجلسی، محمدباقر، بحار الأنوار، چ ۲، بیروت: مؤسسه الوفاء، ۱۴۰۳ ق.
۱۵. محمدیان، بهرام و آسیه رحیمی، نگاهی دیگر به حقوق فرزندان از دیدگاه اسلام، تهران: انتشارات انجمن اولیاء و مریبان، ۱۳۸۴ ش.
۱۶. مصطفوی، سیدجواد، بهشت خانواده، قم: دار الفکر، ۱۳۸۷ ش.
۱۷. مظاهری، علی‌اکبر، جوان و انتخاب همسر، چ ۲۰، قم: انتشارات پارسایان، ۱۳۸۳ ش.
۱۸. مهدوی، محمدصادق و شهرزاد مشیدی، «تحول معیارهای همسرگزینی جوانان نسبت به والدینشان به تفکیک خاستگاه طبقاتی»، مطالعات توسعه اجتماعی ایران (جامعه‌شناسی معاصر سابق)، ش ۲ (۴)، ۱۳۸۹ ش.
۱۹. میرباقری، زهرا و مرضیه ابراهیمی، «بررسی میزان هنجارشکنی ازدواج و علل مؤثر بر آن»، فصلنامه فرهنگ در دانشگاه اسلامی، ش ۳ (۷)، ۱۳۹۲ ش.